

ւոր ու գործաւոր ըլլալը յայտնանշող.
ինչպէս և Եկեղեցականացը իրենց աստի-
ճանացուցմունքովը:

Անսուր Մուշովկայի աւերակներուն ու
զիւղին՝ որ հայ լերան մէկ կողին վրայ է՝
կը գտնուի սուրբ Թորոս վանքին շէնքը.
կէս կանգուն բոլորովին աւերակներու ծո-
ցին, փլիւած որմեր, կոշկոռ հիմնատե-
ղիք, աւերակներու բուրգեր ու մէջերը
բուսականութեան նշմարը ու կենդանու-
թեան նշխարը, որով անցեալ ճոխութեան
մը գոյութիւնը կը յայտնաբերեն. ջուրերու
սլուլուքը օձաձագերու փախփախութիւնը
կը մտնեն հող գուղձերու մէջ. զօսացած
կոճղաբուններ ալ մաթուսաղայացած են.
ամէն կողմերէ անխոր ուխտաւորներ կը
փութան սուրբին՝ ամէն տեսակ հիւանդնե-
րով: Գիւղն է որ կը հսկէ վանքին՝ շա-
տոնց Շարաթացեալին:

Զուրպահան — Ս. Օհանի վանքը Հէքիմ
խանի մէջ. — Սա եւս Մելիտինէի թեմ, Մե-
լիտինէէն 2 օրուան ճանապարհով: Լեռը
իւր շուրջը խաղ ու պար բոլորող ամենէն
բարձր ու վիթխարի հսկաներուն վրայ իշ-
խող գերհսկայ մըն է, որուն գագաթէն Տի-
գրանակերտը իր առջեւ պաստառի մը պէս
փռուած է, որ 7 օրուան ճամբով հեռի է
ու աւելի ալ: Երբ այս Ս. Օհանը կը
բարձրանաս և կէս ճամբէն քիչ մը աւելին
կը կտրես, արդէն հիւանալի լերան մը
բարձր սարերն ու սորերը կ'ողջունես և
շրջբոլորած լեռնաշղթաներ իւր քամակէն
վար կը փնտռես: Այս լեռը բարձրանալ միայ-
նակ չէ կարելի և պէտք է բազմութեամբ
և պահակներով գնալ, որովհետեւ կը գտ-
նուին կատաղի գազաններ, գիշատիչ թեւա-
ւորներ, ահաւոր իժեր, սոսկալի թունա-
ւորներ. իժերու եղջիւրաւորները Անսուր
Մուշովկայի Հայ լեռը կը գտնուին, կան ա-
հարկու արջեր թոժուտներով. իսկ երա-
մակներ երինջներու ու քօշերու բազմա-
թիւ: Գագաթէն քիչ մը վարօք որ ունի
կէս սարահարթ մը ընդարձակ աւերակ-
ներու կոյտերով, կէս նշմարելի շէնքե-
րու ցցուածքներ կան տեղ տեղ գետնին
հաւասարած բաժանումներով, հոս ու հոն
ալ թաքստոցներ և որջեր: Ուխտաւոր-

ներ հոս է որ վերջին գարունքէն ցվերջ
աշնան կը բարձրանան գոհերով, խունկ
մոմերով և որ յատուկ է Ս. Աստուածած-
նին, վասն զի այդ օրը Վանքին տօնի
օրն է, և կը փութան ամէն սեռէ ու ցեղէ-
ինչ որ Մելիտինէի Ս. Օհանին ուխտա-
ւորները ջլախտաւորներու, ապուշներու և
յիմարներու հիւանդներովն է որ կը փու-
թան ամէն տարի հոս նմանապէս. ու միշտ
ալ զօրաւոր եղած է Սուրբը ասոնց բժշ-
կութեանը մէջ: Ուխտաւորները 2-3 օրով
կը մնան այս աննման սրբավայրը և հմայող
կազդուրող մեծ վայրը. օդը առաւելապէս,
ջուրն ըսես անպատիւ, անմիջապէս մե-
ղրածորան կաթնաթոյր վազըովը ինչ բու-
ժումներ ունի, ինչ արտեր է որ կը բուժեն.
այս ջուրն ըմպողը ոչ Բոխին պէտք ունի
և ոչ ոխին:

Քիւրտ, թիւրք թէ հայք Զուրպահան
մանասթրի կը կոչեն անյիշատակ ժամա-
նակներէ ասդին, այս անուանակոչումէն
և աւանդութենէն գատ զժրախտաբար պատ-
մական թղթի կտորի մը չհանդիպեցանք,
բայց աւերակոյտերը, տարիներով իւր օ-
րին անպատճառ ու այլ օրերու շարու-
նակ ուխտի գոհերով ու այլ ընծաներով,
երրորդ անպատճառ ջլախտաւորը, ջղայ-
նութեամբ տառապողները, ու յիմարնե-
րը Ս. Օհանին ոտքին տանելով բժշ-
կութիւն գտնելին արդեօք զօրաւոր ա-
պացոյց և փաստեր չեն թէ Ս. Օհանը
դարեր առաջ մեծ վանք մը եղած է ճրգ-
նաւորներով ու վանականներով լեցուն,
ու չորրորդ՝ այս վանատեղիէն քիչ մը
վարօք ու քովտի խորունկ ինի լեռնա-
գիւղը որ վանքինն եղած է, և գիւղին տա-
կը լերան կողին ընդարձակ այր մը թէ՛
յատկապէս փորուած ուր կը կապուին ու
կը պահուին եղեր կատաղի յիմարներ և գէշ
ջլախտաւորներ մինչեւ իրենց բուժումը:

Հէքիմ խանի երկրորդ վանքը՝ Ս. Աս-
տուածածին. — Կիւչիւնկիւտի — Զմրուխտ —
լեռնադաշտակին մէջ. բոլորովին աննման
չքնադազիւտ ու հագուագիւտ դաշտակն
այս, բոյսերով զանազան մրգաշատ ծառե-
րով ծիծաղկոտ ու քմայքոտ սա գոգերուն ու
գրկերուն մէջ Աւաքիլիսէի — Գեղեցիկ եկե-

ղեցի — ի աւերակոյտը հիմերովն ու բո-
լորովը դեռ զանազան, ու առջեւը կայ
պուրակ մըն ալ սաղարթախիտ, քովտիքը
նունուֆարով ու շահոգրամով նախշուած,
առջեւն ալ կը հոսի ջուր մը կաթնահոս
զովուկ ու սառուկ ինքնածին և գեղեցկա-
հուս ու սուս ծառազարդէ մը երկեզը,
Ջերմի կ'անցնինք. այս գիւղին մէջն է Ս.
Աստուածածնի վանքը. վանքին յատա-
կէն բուն տաճարի ծոցէն է որ կը շուայ
ու կը պժայ ինը ծորակներէ կը շառագէ
հոսուն ու պոթկուն ջուրը անմահական
եղեմական, և այս ինը ծորակները մեծ
լիճը կը կազմեն Տաճարի ներքնայատա-
կը, ամբողջ յատակը խոշոր ժառ քարե-
րով աւազան մը կերտուած է 80 կանգունի
չափ շրջանակով և երկու մեթրի խորու-
թեամբ մը քիչ մը ալ աւելի: Ամէն տա-
րի Ապրիլի 15ին կը սկսի բխիլ ու հոսիլ և
Սեպտեմբեր 15ին ցամաքի բոլորովին:

Ս. Աստուածածնի տօնին ամէն սեռէ
ու ցեղէ ուխտաւորներ կը փութան գոհե-
րով ու խունկ մոմերով, իսկ Սեպտ. 15ի
ցամաքումէն վերջ Վարազայ տօնին կըր-
կին կը փութան ինչ հաւատով ու ուխ-
տով և մի քանի օրերու խրախճանքով
ալ: Վանքի ընդարձակ պարխապներուն
հիմքերը դեռ կը փնտռեն, որոնք վանքին
ընդարձակութեանը և դարեւորութեանը
հաստատուն կարկանդակն են: Վանքին
շէնքերուն մեծ մասը 70-80 տարի առաջ
դեռ կանգուն է եղած: Պարսպին մէջ քիչ
մը գագաթին՝ միակտուր խաչքար մը
կանգուն կեցած է հովին ու բուրնի, ձիւնին
ու արեւու կիզիչին, սակայն լանջքը ալ
ու անբութեան նշաններ ցոյց կու տայ. խա-
չին պատուանդանը ինը կարգ յիշատա-
կարան մը ունի, ուր բոլորովին աւերած
են և անընթեռնելի են զրբը. հագիւ մի
քանի զրբեր ուրջ են. խաչը հայկական
շովկայի աւերակներու հատած ծայրին
վերը լերան ժայռ կուրծքին կերտուած
բոլորովին ժայռափոր հրաշալի Տաճարի
զրան առջեւը բարձրացուցած են զրբի
երկու մարդահասակ, միւս մըն ալ Մալէ
կամուրջին տակ փորուած թէ՛ ինքնակերտ

ժեռուտ այրի մը առջեւ կանգնեցուցուած կայ
հրաշալի քանդակուն և այնչափ ալ նորին:

Տաճարալճին քովն ի վեր դուրսը կըն-
գուղաքարերն են. առաջին առթիւ կը խա-
բուիս թէ որչափ վեղարաւորներ հաւա-
քուեր են...: Այս ջրի լճին մէջ ոչ որ լո-
գանք առնելու համարձակութիւնը ու-
նենայ: Երբ ծերերուն կողմէ աւանդական
առեքրատներ կը խօսին լողացողներուն ու
կնգուղաքարերու մասին. ինչպէս Սուր-
բերէն ու սրբավայրերէն ալ պատմուածք-
ներ: Վերը յիշուած խաչքարը այլազգիներ
տեղէն խախտած, վար առած են՝ տանելու
համար կամ փնտսելու. բայց ան նորէն իր
տեղը բարձրացած է: Վանքը ընդարձակ
հողի տէր է եղած, և այդ հողերուն վրայ
նոր տուններ շինելու եղած են եկուորներ,
ուրիշ գիւղերէ հոս եկողներ, բայց ամէն
ընտանիք ալ ամուլութիւնով պատմուած է,
այնպէս որ կրկին իրենց տեղերը վերա-
դարձած են: Վանքին ամբողջ շրջանակին
վրայ միշտ լոյսեր տեսած են և այդ երեսու-
մը գիրենք այդչափ հարեկած է: Վանքին
ամբողջ շրջանակը վայրի ծառերով շրբ-
ջապատուած է: Շարաթացեալը Պայիր Աշ-
խիի ստորոտն է: Տաճարի դրսի երկու կող-
մերը կան գեղեցիկ դամբարաններ վար-
դապետի ու եպիսկոպոսի յայտնի նշանակ-
ներով դեռ ումանք աւրուած ու զրբն ալ
քարաքօս կապած ամբողջովին: Յատուկ
ագուգաններ կան թաղամասի մը մէջ, ու
րոնցմէ է որ կը ստանար վանքը իր կաթնե-
ղէնը, լեռնադաշտակի բլրակի արօտա-
տեղիէն, ուր հօտերը կը զիշերէին:

Քիչը բլուրն ալ գէմը ամբարտակ կե-
ցած է: Վանքին լիճը Զմրուխտին հոգին
է եղած և ազրիւրը հարստութեան. ու Ս.
Աստուածածնի վանքն ալ հաւատաւորին
ու ուխտաւորին հոգին: Հարուստ, մաքուր
անտառակներ ալ կան. ասոնց մէջ երկրորդ
Եկեղեցին խոռճ քիլիսէի՝ սա և աւերա-
կոյտ մը: Երրորդ մըն ալ Փոլատլն ունի
նոյնանման. ու ասոնց քովտիքը ու հե-
ռունքը խաչեր ու խաչքարեր, և գերեզ-
մաններ Եկեղեցականաց:

(Շարունակելի)

Գ. ԱՐԲԵՊՍ. ԱՐՍԼԱՆԵԱՆ